

Abel Montagut

Llicenciat en filologia romànica per la Universitat de Barcelona

LA CONTRIBUCIÓ DE LA LLENGUA INTERNACIONAL ESPERANTO A FAVOR DEL MANTENIMENT DE LA DIVERSITAT LINGÜÍSTICA

1. **Dades bàsiques** sobre la llengua internacional esperanto
 2. **Com afavoreix** la diversitat lingüística?
 3. **Algunes puntualitzacions**
 4. **Propostes d'actuació**
 5. **Conclusions**
-

1. DADES BÀSIQUES SOBRE LA LLENGUA INTERNACIONAL ESPERANTO

- 1.1. És la *interlingua* neutral usada des de fa 117 anys. Fou proposada pel Dr. Zamenhof, amb el nom de Llengua Internacional (*Lingvo internacia*) en un opuscle publicat a Varsòvia el 1887. *Esperanto* és el pseudònim que va fer servir l'autor.
 - 1.2. Va adquirir un ús social internacional a partir del 1905 quan es va celebrar el primer congrés, amb participants de 20 països, a Boulogne-sur-Mer, França.
 - 1.3. Actualment és una llengua viva amb un nombre de parlants que va, segons les estimacions més fiables, de 40.000 a 150.000; és impossible de precisar-ne el nombre perquè no hi ha censos realitzats en aquest sentit. Cal tenir en compte que el 80% de les llengües del món no passen de 100.000 parlants. Per tant, és una llengua perfectament normal.¹
-

2. COM AFAVOREIX LA DIVERSITAT LINGÜÍSTICA?

- 2.1. En les condicions actuals l'afavoreix:
 - 2.1.1. Per mitjà de **la difusió del coneixement de les diverses llengües i cultures**, especialment de les minoritàries (quan es fan congressos, per internet, correu electrònic, exposicions i festivals de les llengües, organitzant-los o col·laborant-hi)².
 - 2.1.2. Per mitjà de **la pràctica de la diversitat lingüística**: tots els parlants de la interllengua són almenys bilingües. Molt sovint són trilingües o més, i manifesten un interès elevat per les llengües en general.
 - 2.1.3. Per mitjà de **la valoració de la igualtat** de drets lingüístics sobre la base d'una comunicació neutral, bandejant la imposició o predomini de cap llengua nacional. Aquesta idea hi és clarament des dels inicis en textos de Ludwik Lejzer Zamenhof [Lluís Llàtzer Zamenhof] (1887, 1900, 1905...), dels congressos mundials, etc.
-

2.2. En unes condicions òptimes d'ús generalitzat en les relacions internacionals, una interllengua neutral afavoriria la preservació de la diversitat lingüística en un marc global de l'ecologia de les llengües. La diversitat lingüística és viable avui dia si és compatible amb la comunicació global. Si no fossin compatibles només hi cabrien dos extrems: l'aïllament de cada llengua o la desaparició de la diversitat autèntica (no folklòrica)

Una interllengua neutral fa compatibles aquestes dues dimensions en un grau òptim. Perquè:

2.2.1. Afavoreix l'**equilibri** lingüístic i la **reciprocitat** cultural

Amb un aprenentatge generalitzat d'una llengua internacional neutral, també els parlants d'anglès necessitarien aprendre-la, el qual situaria tothom en unes condicions de més igualtat i generaria un intercanvi recíproc i no unidireccional de la cultura³. Es reduiria el monolingüisme, que implica un tancament mental a la diversitat.

El cost del desequilibri actual que implica l'hegemonia de l'anglès ha estat detallat, en el camp de l'ensenyament, per François Grin, professor d'economia de la Universitat de Ginebra. Els Estats Units, per exemple, estalvien cada any setze mil milions (16.000 M) de dòlars, perquè la seva inversió en aprenentatge d'altres llengües és purament simbòlica. Aquesta quantitat representa entre 1/3 i 1/2 del seu pressupost en recerca i formació, base del desenvolupament científic, tecnològic i militar, al qual contribuïm indirectament la resta de països aprenents o practicants de l'anglès⁴. A part hi ha els ingressos ingents per la venda directa de productes de consum cultural que s'hi relacionen, les estades al país per a l'aprenentatge de l'idioma, etc. El desequilibri unilateral és abassegador, amb el perjudici que això comporta per a la diversitat.

Una redistribució dels recursos destinats a l'ensenyament i a la pràctica de les diverses llengües conduiria a un enriquiment més proporcional i equitatiu d'acord amb les iniciatives de cada lloc sense desigualtats insalvables de partida. Per ex., a la Unió Europea es podrien fomentar intercanvis per a l'aprenentatge de la interllengua neutral a **qualsevol** dels països de la Unió, juntament amb un aprenentatge programat dels elements bàsics de les llengües respectives. Això afavoriria la diversificació de l'oferta i la demanda per tot el territori en llibres de text, colònies, revistes de difusió general, etc. I desvetllaria un posterior interès per viatjar, estudiar, investigar o treballar als diferents països, amb la seguretat de tenir-hi coberta la intercomprensió necessària. En un marc d'aquest tipus la diversitat i les interrelacions igualitàries hi sortirien guanyant⁵.

2.2.2. Una llengua internacional neutral possibilita un **estalvi significatiu de temps** que es pot dedicar a l'estudi d'altres llengües, en l'ensenyament reglat o individual.

L'esperanto és una llengua de comunicació plena però notablement més fàcil de dominar que una llengua nacional. Perquè consta de lexemes i elements internacionals molt difosos que es combinen amb plena llibertat

d'acord amb els universals lingüístics i d'acord amb el principi universal de l'assimilació generalitzadora analitzat pel psicòleg Jean Piaget.

El grau de facilitat de l'esperanto ve demostrat per una sèrie d'experiments empírics que s'han fet al llarg de la seva història, des dels anys vint (per ex. els supervisats per la Societat de Nacions) fins a l'actualitat. Segons la llengua d'origen i altres variables, el ventall va de 2,1 a 7,4. De mitjana dóna el resultat que un any d'aprenentatge de l'esperanto equival a 4 anys d'aprenentatge d'una altra llengua. L'estalvi de temps es pot dedicar perfectament a l'estudi d'altres llengües i cultures, també de l'anglès i evidentment de la pròpia i les dels veïns, el qual afavoriria el conreu i la potenciació de la diversitat lingüística.

2.2.3. Implica la valoració pràctica de la **igualtat** i de la **diversitat** lingüístiques

Amb l'aprenentatge d'una interllengua neutral es difon sempre la idea d'igualtat, respecte, valoració i reciprocitat lingüístiques. En cap cas la de substitució o de predomini unilateral d'una llengua aliena al grup històric o social que vol mantenir la seva cohesió i expressió genuïna.

Aquesta idea ha anat lligada des del començament amb la difusió de la interllengua esperanto.

Aquesta pràctica afavoriria la valoració general des de fora i l'autoestima dels parlants de les diferents llengües per petites que fossin, cosa que és un requisit essencial per a la conservació de cada llengua i, per tant, de la diversitat lingüística, tal com expliciten Mühlhäusler (1996/2002), David Crystal (2000), Akira Yamamoto (1998), Lynn Landweer (1998), Carme Junyent (1998) i altres⁶.

D'aquesta perspectiva en podem dir *ecologia lingüística integral*, perquè dóna una importància equilibrada i interrelacionada a la comunicació global, d'una banda, i a la comunicació local o nacional, de l'altra. Si ens oblidem d'una de les dues dimensions o polaritats, el contacte interlingüístic, que és enriquidor sempre i imprescindible avui dia, esdevé desequilibrat i el menys fort és el qui en sofreix les conseqüències.

Així doncs una llengua internacional neutral és una peça clau, una pedra de volta per a un equilibri ecolingüístic integral.

3. ALGUNES PUNTUALITZACIONS

Es troben algunes informacions errònies a la bibliografia especialitzada o en els estudis de caràcter general que cal rectificar. Les agruparé en dos blocs.

3.1. **L'esperanto no pretén ser llengua única**

- 3.1.1. Això quedà ben definit a la Declaració fundacional de l'esperantisme al 1905, aprovada unànimament al I Congrés a Boulogne-sur-Mer, i basada en formulacions del Dr. Zamenhof. Aquesta Declaració, que continua essent

vàlida, expressa que l'objectiu és “estendre arreu del món l'ús de la llengua humana neutral, sense ingerir-se en la vida interna dels pobles i no pretenent en absolut de desplaçar les llengües nacionals existents”⁷.

- 3.1.2. D'altra banda, la Unesco, en una Resolució de la Conferència General celebrada a Montevideo (Uruguai) l'any 1954, en els punts 4221 i 4222 constata que els resultats aconseguits per l'esperanto en l'aproximació dels pobles del món estan d'acord amb als objectius i ideals de la Unesco. Entre aquests objectius hi ha “promoure la fecunda diversitat de les cultures” tal com va recordar l'actual Director General, Koïchiro Matsuura, a la inauguració del Fòrum de Barcelona. La resolució de l'any 1954 fou refrendada per una nova Resolució de la Conferència General de la Unesco a Sofia (Bulgària) l'any 1985, ampliant-la amb alguns consells adreçats als estats-membres, com el de promoure la introducció d'un programa d'estudi sobre el tema lingüístic i sobre l'esperanto a les escoles i a les institucions d'ensenyament superior.

3.2. L'esperanto no ha fracassat

- 3.2.1. Perquè ha esdevingut una *llengua viva*. Entre els centenars de projectes i d'experiments de llengua internacional, l'esperanto és l'únic que ha aconseguit d'esdevenir una llengua viva, usada internacionalment des de fa 4 generacions, amb una rica tradició cultural original i traduïda i amb una difusió a tots els continents. De fet, es tracta d'un èxit sense precedents en la història de la cultura.
- 3.2.2. Pel que fa a l'objectiu d'esdevenir una llengua internacional generalitzada, no es pot dir tampoc que hagi fracassat.
 - 3.2.2.1. En primer lloc, Zamenhof presentà l'objectiu sense fixar-hi un termini. L'any 1900 va escriure: “pot ser que es concreti d'aquí a un any, o que passin deu anys, cent anys o alguns centenars d'anys” i també pot ser que hi hagi “dècades senceres en què la idea s'adormi”.
 - 3.2.2.2. D'altra banda, si l'objectiu d'una convivència equilibrada de les llengües afavorida per una interllengua neutral és desitjable, com es pot dir que hagi fracassat? D'allò que és desitjable i positiu per a la humanitat no es diu que ha fracassat sinó que *encara no s'ha aconseguit*, i que per tant cal lluitar-hi. Per ex. si hom creu que és positiu i desitjable, no es diu pas que “la igualtat entre l'home i la dona ha fracassat” (perquè a molts països i en moltes situacions hi ha discriminació), o que “la pau ha fracassat” (perquè encara hi ha guerra a molts països). El mateix podem dir sobre l'alfabetització, el racisme, etc.
 - 3.2.2.3. Entre altres, consideren la viabilitat de la interllengua autors com Edward Sapir (Universitat de Yale, EEUU), Umberto Eco (escriptor i semiòleg) 1993 / 1996, André Martinet (Escola Pràctica dels Alts Estudis, França; antic membre de l'associació IALA) 1991, Tove Skutnabb-Kangas, 2000, Robert Phillipson, 2003 ⁸.

Igualment és un *error* afirmar que l'anglès fa les funcions que pretenia fer l'esperanto (i, per tant, que l'esperanto ha fracassat davant de l'anglès). La difusió espectacular de l'anglès durant les últimes dècades és, entre altres aspectes, una mostra clara de la necessitat d'una llengua de comunicació internacional.

Però la qüestió d'una ecologia lingüística integral que afavoreixi la conservació de la diversitat lingüística no està resolta amb l'anglès, per més que es tracti d'un anglès bàsic. Tant en una forma com en l'altra, no és neutral quan hi ha implicats parlants nadius, ni recíproc, ni es pot dominar a un nivell suficient sense esmerçar-hi esforços descompensats a nivell econòmic, de temps i d'identitat nacional.⁹

4. PROPOSTES D'ACTUACIÓ

- 4.1. És fonamental augmentar el prestigi de la interllengua juntament amb el prestigi de la valoració de totes les llengües. La base per a tot canvi social és la conscienciació i la difusió de les idees prèviament a les pràctiques concretes. Per augmentar aquest prestigi hi ha diversos camins: estudis seriosos, inversió de diners públics o privats (per a màrqueting, imatge: només allò que es considera modern i actual es valora) tenint en compte que el cost per la pèrdua de la diversitat lingüística és molt més gran que el cost d'una inversió de suport a les diferents llengües i a favor d'una interllengua neutral. El cost social (i per tant també econòmic) que implicaria la pèrdua de la diversitat ha estat exposat clarament per David Crystal (2000, pàg. 32-67) i altres. També en documents de la Unió Europea
- 4.2. Pel que fa als estudis seriosos cal un estudi interdisciplinari de la comunicació lingüística a nivell mundial o europeu (des del punt de vista de la psicologia, sociologia, mitjans de comunicació, economia, política, dret, filosofia, antropologia, història, informàtica...). El professor Robert Phillipson considera que no hi ha gairebé res en aquest camp amb una perspectiva interdisciplinària¹⁰. És un aspecte teòric força oblidat tot i la importància decisiva que té per a la convivència.

5. CONCLUSIONS

- 5.1. Una interllengua neutral és necessària per a un equilibri ecològic de les llengües a fi de conservar la diversitat lingüística en un món caracteritzat per la comunicació i l'intercanvi a escala planetària.
- 5.2. D'aquesta perspectiva en diem *ecologia lingüística integral*. Una llengua internacional neutral és un element decisiu, una clau de volta per a un equilibri ecolingüístic integral.¹¹

¹ L'associació més important té en conjunt uns 18.000 membres a 117 països. On n'hi ha més és a Europa, però està relativament difós a la Xina, al Japó, a l'Iran, a Madagascar i a Cuba. Hi ha unes 200

famílies que el fan servir com a una de les llengües familiars. S'ensenya a 151 universitats de 30 països i escoles superiors i a 600 centres d'ensenyament primari i secundari. S'editen més de 200 llibres l'any; en conjunt s'han publicat més de 30.000 llibres fins ara, més de la meitat dels quals són traduccions. Existeixen 250 publicacions periòdiques a més de vídeos, cedés de música, emissions regulars de ràdio i alguna de televisió. Cada dia es fa servir sobretot a internet, amb uns 2000 llocs amb més de 150.000 pàgines, a part dels xats i correus electrònics, però també s'utilitza diàriament en trobades i congressos. De març a desembre del 2004, per ex., s'anuncien més de 100 trobades de **diversos** dies a 34 països. Els congressos mundials anuals reuneixen generalment entre 1000 i 4000 persones; el 72è congrés celebrat a Varsòvia l'any 1987 reuní 5496 participants de 72 països.

² El gener del 2003 la Comissió Europea acceptà l'avantprojecte d'organització de festivals de les llengües presentat per l'Associació per a una Consciència Europea conjuntament amb l'Associació Universal d'Esperanto, amb seu a Rotterdam.

³ Una mostra de la diversitat relativament equilibrada que afavoreix la llengua internacional esperanto es troba en el nombre de traduccions de les diferents llengües: el catàleg de la Universala Esperanto-Asocio (UEA) de l'any 2001 presenta almenys 66 antologies de més de 30 literatures, entre aquestes l'anglesa, argentina, australiana, bosniana, brasilera, búlgara, catalana, eslovena, espanyola, estoniana, francesa, hebrea, holandesa, irlandesa, italiana, japonesa, llatina, occitana, portuguesa, romanesa, russa, sèrbia, sueca, txeca, xinesa..... El professor Pierre Janton, de la Universitat Clermont Ferrand, defineix aquestes produccions, que actualment abasten més de 10.000 obres provinents de 35 països, com "la més extensa antologia de la cultura universal que s'hagi mai emprès per a un públic general" (*L'espéranto*, Col. "Que sais-je?", 1511, Presses Universitaires de France, París, 1997). *L'Index Translationum* de la Unesco presentava per al període 1957-1966 un 70% de traduccions provinents de solament 4 llengües: anglès, rus, francès i alemany. En el mateix període es van publicar 344 traduccions en la interllengua esperanto, el 50% de les quals era del xinès (103), vietnamita (33), holandès (23) i japonès (22) i les altres molt repartides. En el període 1991-2003 les llengües font de les aproximadament 1000 traduccions publicades en esperanto van ser en un 30% de les 4 llengües que acaparen el mercat general: anglès, francès, alemany i rus; amb aproximadament un 5% hi trobem llengües com: jiddix, portuguès, polonès, xinès, japonès i hongarès. En conjunt la repartició correspon molt més a la realitat lingüística mundial i presenta una proporció justament invertida pel que fa a les 4 grans llengües esmentades: un 30% d'aquestes llengües en el mercat en esperanto en contrast amb el 70% o més en el mercat general provinents de l'anglès, francès, alemany i rus, amb un predomini creixent de l'anglès.

⁴ François Grin. 2003. "Language Planning and Economics" dins: *Current Issues in Language Planning*, Vol. 4, Núm. 1, 2003. Vg. www.etes.ucl.ac.be/Francqui/Grin-Francqui.pdf (consulta en maig 2004).

⁵ Evidentment caldria regular l'ús de la interllengua neutral especificant, per ex., que en el cas de cursar estudis universitaris en un altre país s'hauria de tenir un domini suficient, almenys passiu, de la llengua local per seguir les classes en aquesta llengua a partir del segon trimestre, mantenint el dret a expressar-se i fer els exàmens en la llengua internacional. O que en el cas de traslladar-s'hi a treballar o a viure, calgués aconseguir almenys un domini passiu de la llengua del lloc de destinació a partir dels 3 o dels 6 mesos. Són formulacions que haurien d'analitzar i precisar els especialistes en cada cas.

⁶ Crystal, David. 2000. *Language Death*. Cambridge University Press, pàg. 127-144; Mühlhäusler, Peter (1996 / 2002). *Linguistic Ecology. Language Change and Linguistic Imperialism in the Pacific Region*. Routledge, New York, 2002, pàg. 322-324; Yamamoto, Akira Y. 1998. "Retrospect and prospect on new emerging language communities". In Ostler, Nicholas (ed.), *Endangered languages: what role for the specialist?* Bath: Foundation for Endangered Languages, pàg. 114; Landweer, M. Lynn. 1998. "Indicators of ethnolinguistic vitality: case study of two languages — Labu and Vanino". In Ostler (ed.), 64-72, op. cit.; Junyent, Carme. 1998. *Contra la planificació. Una perspectiva ecolingüística*, Ed. Empúries, Barcelona, pàg. 180, i en conjunt tot l'últim capítol: "Bases per a una planificació ecolingüística".

⁷ Vegeu, també, alguns temes dels congressos mundials d'esperanto: 1968 (Madrid): *Drets culturals i discriminació lingüística*; 1972 (Portland): *Turisme mundial i diversitat lingüística: el valor de l'aprenentatge de llengües estrangeres*; 1973 (Belgrad): *La igualtat de drets lingüístics en la teoria i en la pràctica*; 1980 (Stokholm): *Discriminació (racial, econòmica, de gènere o d'orientació sexual, religiosa, lingüística)*; 1990 (L'Havana): *Esperanto, evolució i diversitat cultural*; 1998 (Montpeller): *El Mediterrani: pont entre cultures*; 2004 (Pequín, 24-31 juliol): *Igualtat lingüística en les relacions*

internacionals. I també el *Manifest de Praga*, fet públic al congrés celebrat a la ciutat homònima l'any 1996, on s'afirma: "Som un moviment a favor de la diversitat lingüística" (punt 6è).

⁸ Eco, Umberto. 1994. *La búsqueda de la lengua perfecta*, Ed. Crítica, Barcelona [títol original: *La ricerca della lingua perfetta nella cultura europea*, 1993], esp. el capítol 16: "Las lenguas internacionales auxiliares", pàg. 266-281; entrevista amb Paul Amar, cadena de TV *Paris-Première*, 27 de febrer 1996, esmentada a Cherpillod, André. 2003. *Une langue pour l'Europe? Mais oui! Pour sauver les langues de l'Europe*, Éd. La Blanchetière, Courgenard, pàg. 57; Martinet, André. 1991. "Sur quelques questions d'interlinguistique. Une interview de François Lo Jacomo et Detlev Blanke". In: *Zeitschrift für Phonetik. Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung*, 44, pàg. 675-687; Skutnabb-Kangas, Tove. 2000. *Linguistic genocide in education — or worldwide diversity and human rights?*, Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, pàg. 280-284; Phillipson, Robert. 2003. *English-Only Europe? Challenging Language Policy*, Routledge, New York, pàg. 171-174.

⁹ Els exemples de Dinamarca, Noruega o Suècia no són representatius del potencial discriminador i fins i tot lingüicida de l'anglès si es converteix en llengua d'ús social generalitzat, entre altres raons, perquè es tracta de països independents de llengua també germànica i a diferència dels territoris de parla catalana no són països socialment bilingües prèviament, de forma asimètrica, en dues llengües no germàniques. Tot i així, tampoc en els països esmentats no hi ha una relació equitativa amb l'anglès, com ho proven les dades aportades per Robert Phillipson (2003), op. cit., pàg. 167-171.

¹⁰ Phillipson, Robert. 1999. "International Languages and International Human Rights". In M. Kontra, R. Phillipson, T. Skutnabb-Kangas, T. Várady (eds), *Language: a Right and a Resource*, Budapest: Central European University Press.

¹¹ Altres obres de consulta: Bastardas, Albert. 1996. *Ecologia de les llengües. Medi, contacte i dinàmica sociolingüística*, Ed. Proa, Barcelona; Phillipson, Robert. 2003. *Linguistic Imperialism*, (6ª edició/ 1^a ed. de 1992); Piron, Claude. 1994. *Le défi des langues. Du gâchis au bon sens*, Éd. L'Harmattan, París; Solé i Camardons, Jordi. 1998. *Poliglotisme i raó. El discurs ecodiomàtic de Delfí Dalmau*, Pagès Editors, Lleida; Wolton, Dominique. 2000. *Internet i després...? Una teoria crítica sobre els nous "media"*, ECSA, Barcelona [original de 1999, Flammarion, París] esp. el capítol 5: "El desert europeu"; *Declaració universal de drets lingüístics*, Barcelona, 1996, vg. els "Preliminars".